

DOI 10.31865/2414-9292.23.2025.334914

УДК 37.035:140.8

ПРИРОДА І ПРИРОДНИЧА КОМПЕТЕНТНІСТЬ В ІСТОРІЇ КУЛЬТУРИ ТА ПЕДАГОГІЦІ

Володимир Федь

доктор філософських наук, професор,
професор кафедри філософії, історії та соціально-гуманітарних дисциплін
ДВНЗ «Донбаський державний педагогічний університет»
м. Слов'янськ, Україна
ORCID ID 0000-0002-4786-1313
ddpudoc@gmail.com

Ірина Федь

кандидат педагогічних наук, доцент,
доцент кафедри теорії і практики початкової освіти
ДВНЗ «Донбаський державний педагогічний університет»
м. Слов'янськ, Україна
ORCID ID 0000-0002-4058-2047
irina.e.fed@gmail.com

Ігор Федь

доктор філософських наук, професор,
професор кафедри теорії і методики фізичної культури та здоров'язбереження
ДВНЗ «Донбаський державний педагогічний університет»
м. Слов'янськ, Україна
ORCID ID 0000-0001-5575-7025
ddpudoc@gmail.com

Анотація. Розглянуто проблему формування природничої компетентності під кутом зору світоглядних основ взаємовідносин людини і природи в історії культури, наголошено на розробках новітніх педагогічних студій.

Проаналізовано динаміку: від взаємин з природою первісної людини, міфів Античності та перших уявлень про світ, через Середньовіччя та її інтерпретацію Світового дерева на вершині якого постає Бог до Нового часу і його наукових відкриттів, через бароко, мань'єризм, романтизм, модернізм і авангард, мистецьку спадщину з аристотелевським мімезисом та пейзажем і натюрмортом, глобалізацію, загострення екологічних проблем ХХІ ст. на фоні усвідомлення людством кінечності природних ресурсів.

Підкреслено важливість самостійного осмислення здобувачем природи і себе в ній як її невід'ємної частинки, особистісного характеру формування природничої компетентності, необхідність засвоєння природничих знань на методичному рівні, вільного оперувати ними, застосовувати в педагогічній практиці викладання з метою соціалізації та творчої самореалізації учня, для розширення та поглиблення його пізнавального досвіду, формування екологічного мислення й поведінки.

Наголошено на кризі взаємовідносин людини й природи і можливості її подолання за

умови формування природничої компетентності, всеохопного та різнобічного вивчення основних складових природного середовища, спроби виправлення порушення природної рівноваги, відмові від споживацького ставлення до природних ресурсів та суттєвого переосмислення ціннісних пріоритетів розвитку сучасного суспільства.

Робиться висновок про необхідність подальшого дослідження витоків природничої компетентності з точки зору живої спадщини історично-культурологічних і філософських джерел, що сягають сивої давнини та є джерелом виховання та освіти. Природнича компетентність формується через інтеграцію знань, умінь і ціннісних орієнтацій, спрямована на розвиток здатності до дослідження природного середовища та усвідомлення важливості його збереження, сприяє вихованню екологічно свідомої, дослідницьки орієнтованої особистості, здатної до відповідального ставлення до природи.

Ключові слова: природа; природнича компетентність; Бог; світогляд; мистецтво; парадигма; глобалізація; початкова школа.

Постановка проблеми. Жити з Іншим та зневажати його потреби – неприйнятно, особливо, коли Інший – це наша Природа, Країна, планета Земля. Природа є тим середовищем, яке об'єднує всіх людей, без різниці – тих, що зневажає та тих, хто дбає про її потреби. До яких можна віднести дотримання принципу не втручання, або гуманного втручання у її закони, адже чисте повітря та земля – турбота нашого та прийдешніх поколінь. Ті, хто в силу різних причин хижацьки, або недбало ставляться до природи (окремі люди, підприємства, політики, країни) порушують не тільки моральний закон ставлення до Іншого як до суб'єкта спілкування (тобто, рівного собі) – економічна доцільність, вигода, на жаль, з легкістю можуть долати моральні обмеження, але й безпосередньо шкодить і собі самій, й іншим, оскільки всі без виключення перебувають у лоні нашої спільної матері – Природи.

Розвиток капіталізму і технічного прогресу, індустріалізація, технізація і інформатизація, становлення постіндустріальної цивілізації знаменували розрив з природою і, з іншого боку, відбулось неначе відтворення первісного споживацького погляду на її ресурси, а збільшення й розширення культурного середовища, світу людини суттєво втрутилось в природні закономірності.

Саме тому, формування природничої компетентності як гідного, гуманного, морального ставлення людини до природи виступає вкрай важливою педагогічною задачею на різних, ледь не всіх, ланках виховання та освіти, особливо актуальна у вищій школі.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. На сучасному етапі, власне компетентнісний підхід у педагогічних координатах його розвитку осмислювали у своїх роботах такі вітчизняні вчені як А. Богуш, Н. Бібік, О. Овчарук, О. Пометун, О. Савченко. З іншого боку, значимість професійного педагогічного впливу на розвиток тих життєвих компетентностей, які забезпечують здатність активно діяти у динамічному соціокультурному континуумі обстоювали І. Бех,

Н. Глухова, І. Княжева, В. Кремень, В. Луговий, Л. Новікова, І. Рогальська-Яблонська, Т. Поніманська.

У контексті дошкільної освіти ведеться робота у становленні дошкільної зрілості як особистісного новоутворення (А. Богуш, Г. Беленька, Т. Василенко, Н. Гавриш, О. Кононко, Г. Орлова, Т. Піроженко, Ю. Приходько, В. Рагозіна, Л. Українець), наголошено, що старший дошкільний вік є періодом найінтенсивнішого психофізіологічного розвитку дитини, її ціннісних орієнтацій та духовних запитів, що можливо лише у процесі гармонійного виховання в умовах освітнього простору дошкільної установи, його інтегративності та комплексності (В. Андрущенко, О. Ковшар, Б. Лихачов, Г. Люблінська, П. Підкасистий, Т. Степанова).

Планомірне та послідовне впровадження Концепції нової української школи накладає певні корективи на традиційне викладання дисциплін природничого циклу у старших класах і інтегрованого курсу «Я досліджую світ» у початкових.

Представниками української психолого-педагогічної думки розроблено основоположні проблеми формування і розвитку природничої компетентності здобувачів початкової освіти, а саме, Н. Бібік, С. Бондар, В. Голуб, Н. Голуб, О. Грошовенко, О. Локшина, О. Можасва, Т. Новікова, О. Пометун, Л. Присяжнюк, Н. Редчиць, І. Родигіна, Л. Савлущинська, О. Савченко та інші.

Формулювання цілей (мета) статті, постановка завдання. Мета статті полягає в розкритті культурософського значення категорії «Природа» як базового підґрунтя формування природничої компетентності взагалі й зокрема у здобувачів початкової освіти.

Результати дослідження. Природнича компетентність здобувача початкової освіти стала предметом аналізу психолого-педагогічної теорії і практики на початку ХХІ ст., важливі, можна сказати магістральні, підходи до цього питання було сформульовано впродовж ХХ ст. Проте, джерела теорії цього питання, хоча й губляться в лабіринтах сивої давнини, все ж чітко прослідковуються радше не в науковому, а в образно-символічному сенсі, починаючи з перших вірувань стародавньої людини – анімізму, фетишизму, тотемізму, магії – як органічній взаємодії людини і природи, одухотворенні її природних сил, спробі взаємодіяти і водночас вплинути (наслідувальна за Д. Фрезером, метеорологічна за С. Токаревим, магія) на її стан. Це, можна сказати перший крок осмислення взаємин людини та природи.

Поява власне культури як обробки, видозмінення природного світу (культура в перекладі з латини означає обробку саме землі, саме як природного середовища) накреслює початок розмежування людини і природи, що тривав та

поглиблювався протягом всієї подальшої історії.

Другим, важливим етапом образно-символічного осмислення дійсності стала міфологічна свідомість. Вкрай важливо вести її розгляд не тільки в контексті прадавнього життя наших пращурів, але й, як переконливо показав К. Юнг у своїй теорії архетипів, життя сучасної людини (Clark, 2024).

Міфи та легенди праукраїнців і українців, як й інших народів, вкладаються у парадигму Світового дерева, що має вертикальну «tres» – троїсту та горизонтальну «quattuor» – чотиричну структури. В першому випадку, це символ таких просторових космічних царин як небесна, земна й підземна, в часовому вимірі, це – минуле, сучасне і майбутнє. В горизонтальному вимірі Світове дерево відповідає чотирьом сторонам світу, порам року, часам доби тощо. Цікаву, в цьому відношенні, схему накреслив М. Попович зазначаючи, що «Просторова структура світу... знаходить відповідника в часовій структурі:

Вперед – схід – ранок – весна
праворуч – південь – день – літо
назад – захід – вечір – осінь
ліворуч – північ – ніч – зима. (Попович, 1998).

Отже, Світове дерево має по два відповідника у просторовій і часовій побудові моделі світу, утворюючи такі модуси буття як час, простір, матерія, рух.

На нашу думку, Світове дерево можна представити не тільки як матричну основу гармонії і взаємодії, співжиття людини та природи, але й як протиставлення впорядкованого світу (культура, мікрокосм, світ людини) світу хаосу (природа, макрокосм).

Вище ми застосували поняття парадигми по відношенню до світового дерева, парадигма – це взірєць, зразок, який накладається на всі види діяльності. Наприклад, виникнення зародків архітектури можна пояснити з точки зору світогляду тогочасної людини та її взаємин з природою. Адже стародавня людина радше не розуміла, а відчувала інтуїтивно, що у зовнішньому світі діють суперечливі, часто вороже налаштовані по відношенню до людини сили (блискавка, грім, повені, буревії тощо), тому зовнішній світ природи сприймався у її свідомості як хаос, а внутрішній простір споруди – це вже рішуча спроба змодельовати гармонію, оскільки тут ці зовнішні сили вже не діють – дах, стіни, вогонь – дають тепло та затишок. Образ Світового дерева крім архітектури накладається на різножанрові тексти, образотворче мистецтво, найбільше – вишиванку, орнамент, живописні джерела та багато інших видів творчої і трудової діяльності людини.

Антична епоха від Сократа була, як відомо, антропоцентричною, яка не те що звела нанівець потуги натурфілософів-досократиків (Анаксагора,

Анаксімена, Анаксімандра та ін.), які можна назвати природодослідницькими, але суттєво переставила акценти пізнання на людину, а не природу. І все ж Парменід, Піфагор, Арістотель мали уявлення про природу, всі вони уявляли землю у вигляді кулі, а останній вважав, що земну кулю оточує кришталевий купол із зірками. Землю завжди ставили у центрі Всесвіту.

Саме Середньовіччя повертає структуру Світового дерева, але вже в якісно новій інтерпретації. Вершина дерева – це Бог, святі й душі померлих праведників, птахи, середина – людина та надземна природа, низ – диявол, душі грішників та підземна природа (як то змії, миші, жаби, риби).

Отже, природа входить у всі три рівня світобудови християнства. Часова структура порушує циклічний принцип безконечного часу язичників, що оберталась в часових межах пір року у лінійну вісь – від Різдва Христового (згідно Нового Заповіту) до Апокаліпсису, тобто час людини і природи кінцевий.

Новий час, Відродження (М. Кузанський, Л. Валла, П. Пампанаці) розхитує середньовічну світобудову, а наукові досягнення Просвітництва остаточно змінюють та утверджують геліоцентричну (тобто ту, згідно якої земля не є центром всесвіту) модель, першовідкривачем якої став Ніколаус Копернікус (1473–1543). Згодом, Джордано Бруно (1548–1600) вводить ідею нескінченності природи і незліченності світів, Галілео Галілей (1564–1642) обґрунтовує думку про схожість небесних і земних тіл, а Ісак Ньютон (1643–1727) формулює закон всесвітнього тяжіння.

З іншого боку, у сфері мистецтва, яке представляє собою альтернативний від науки погляд на Істину, природа як основний і єдиний арт-об'єкт, а не фон, з'являється у Європі далеко не відразу, хоча й арістотелевський мімезис тлумачив все мистецтво як наслідування природі, наголосимо, що це був принцип відображення, а не як об'єкт цього відображення, що є далеко не тотожним.

Мова йде про пейзаж, який формується як самостійний жанр мистецтва тільки у XVI–XVII ст., а набув розвитку у XIX ст. Цікаво, що у Моні Лізі Леонардо да Вінчі природа зображена доволі схематично і навіть в якійсь мірі нерозбірливо, що відтіняє головну мету автора – зображення людини.

Натомість представники маньєризму, бароко, романтизму довели естетичну значущість природи, розкрили гедонічний вплив природи на людину. Деякі маньєристи взагалі художньо осмислювали людину через природні елементи, моделюючи портрет з овочів, тварин чи то риб, що мало відголосок в XX ст., (наприклад, цей художній прийом неодноразово використовував засновник сюрреалізму Сальвадор Далі). Показові в цьому відношенні роботи

Джузеппе Арчімбольдо (1526–1593), що був міланським придворним живописцем і написав для імператора Максиміліана II «Чотири пори року» – картини голів в профіль. Для лаконічності викладу наведемо лише «Літо», що складається з горіхів, різних фруктів та овочів, представляючи літню щедроту різних куточків світу.

Цікава річ з урбаністичним пейзажем модернізму і авангарду, в першому випадкові – це неприйняття і протест проти нових пришвидшених ритмів буття ХХ ст., в другому – органічне злиття і співжиття з ними.

У другій половині ХХ ст., після завершення Другої світової війни, після Хіросіми та Нагасакі, людство усвідомило глобальність наслідків природних змін, а дихотомія «людина – природа» поступово починає займати чільне місце у поліцентричній науковій рефлексії багатьох країн світу, наукові школи яких артикулюють виняткову актуальність і наголошують на практичній значимості цього взаємозв'язку.

Взаємини між людиною і природою розвиваються на діалектичній основі, зокрема, ґрунтуються на законі єдності та боротьби протилежностей, законі, який відкрили філософи (першим називають Геракліта з його уявленням про світ як вічно живий вогонь, що мірами спалахує і мірами згасає) та апробували психологи та педагоги. І «позитивну» діалектику цих взаємин може забезпечити лише усвідомлення складності, внутрішньої суперечливості та взаємозалежності мікро і макрокосму, глибокого вивчення законів розвитку природи, вихованні змалечку гідного ставлення до довкілля і природних ресурсів.

Саме у другій половині ХХ ст. виникає феномен глобалізації не тільки як засіб світової безпеки та рушій інтегрованої транснаціональної економіки, але й як принцип раціонального використання природних ресурсів, збереження навколишнього середовища, що може забезпечити модель постіндустріального, інформаційного суспільства.

Глобальність сучасних соціально-економічних, політичних, культурних змін може захоплювати, а може й вражати. Прогресивний розвиток вищезазваної дихотомії стає можливим за умови всеохопного та різнобічного вивчення основних складових природного середовища, вдалої спроби виправлення порушення природної рівноваги, треба нарешті відмовитись від споживацького ставлення до природних ресурсів та суттєво переосмислити ціннісні пріоритети розвитку сучасного суспільства.

Початкова школа стоїть особняком у цьому процесі, оскільки її вчитель не тільки розвиває базові витоки природничої компетентності, в тій чи іншій мірі, закладені у родинному середовищі, дитячому садочку (знання, переконання, звички щодо взаємин з навколишнім середовищем), але й формує якісно нові,

вкрай важливі як для самої людини, так і візі й розвитку майбутнього суспільства в цілому.

Природнича предметна компетентність – це здатність учня до самостійного осмислення природи і себе в ній як її невід’ємної частинки. Вона має сприяти формуванню в учня адекватної екологічно-доцільної поведінки, здатності діяти в ситуаціях нестандартного типу, допомагати об’єктам природи. Так, у процесі вивчення змістових ліній предмета «Об’єкти природи», «Взаємозв’язки в природі», «Земля – планета Сонячної системи», «Україна на планеті Земля», «Рідний край», «Охорона і збереження природи», «Методи пізнання природи» у дітей формується природнича компетентність» (Грошовенко, Присяжнюк, 2017).

У програмах зазначається про те, що предметна природнича компетентність представляє собою особистісне утворення, що характеризує здатність учня розв’язувати доступні соціально й особистісно значущі практичні та пізнавальні проблемні задачі, пов’язані з реальними об’єктами природи у сфері відносин «людина – природа». Основна мета навчального предмета – формування природничої компетентності шляхом засвоєння системи інтегрованих знань про природу і людину, основ екологічних знань, опанування способів навчально-пізнавальної і природоохоронної діяльності, розвитку ціннісних орієнтацій у ставленні до природи (Типові освітні програми, 2020).

Тому й перед вищою школою стоїть завдання, щоб здобувачі освіти, майбутні вчителі початкових класів засвоїли природничі знання на методичному рівні, могли вільно оперувати ними, застосовувати в педагогічній практиці викладання з метою соціалізації та творчої самореалізації учня, для розширення та поглиблення його пізнавального досвіду, формування екологічного мислення й поведінки.

О. Локшина звертається до зарубіжного досвіду обґрунтування «компетентнісної» ідеї посилаючись на зарубіжне джерело, зазначаючи, що компетентності з науки та технологій, які передбачають володіння науковою грамотністю (здатність застосовувати наукові знання, ставити запитання та робити вмотивовані висновки для розуміння та прийняття рішень щодо світу природи та змін, що спричинені діяльністю людини) (EURYDICE, 2002).

Вчитель-практик початкових класів Н. Редчиць у дослідженні «Шляхи формування природничої компетентності молодших школярів на уроках природознавства» зазначає, що компетентнісний підхід передбачає особистісно-діяльнісне навчання учнів. Цьому сприяють інтерактивні технології. Суть інтерактивного навчання полягає в тому, що навчальний процес відбувається за умови постійної, активної, позитивної взаємодії всіх учнів. Здійснюється

колективне, групове, індивідуальне навчання, навчання у співпраці; учень стає не об'єктом, а суб'єктом навчання, він відчуває себе активним учасником подій і власної освіти та розвитку (Редчиць, 2017).

Дійсно, інтегративні технології активізують особистісно-діяльнісне навчання учнів, вони сприяють оволодінню ключовими компетентностями, які латентно передбачають і сприяють особистісно-інтелектуальному розвитку учня, а природнича компетентність формується на основі міжпредметних зв'язків та є інтегрованим результатом не тільки власне природничої компетентності, але предметних і міжпредметних компетенцій.

У Державному стандарті початкової освіти чітко сказано про те, що метою природничої освітньої галузі є формування компетентностей в галузі природничих наук, техніки і технологій, екологічної та інших ключових компетентностей шляхом опанування знань, умінь і способів діяльності, розвитку здібностей, які забезпечують успішну взаємодію з природою, формування основи наукового світогляду і критичного мислення, становлення відповідальної, безпечної і природоохоронної поведінки здобувачів освіти у навколишньому світі на основі усвідомлення принципів сталого розвитку.

При цьому, здобувач освіти: відкриває світ природи, набуває досвіду в її дослідженні, шукає відповіді на запитання, спостерігає за навколишнім світом, експериментує та створює навчальні моделі, виявляє допитливість та отримує радість від пізнання природи; опрацьовує та систематизує інформацію природничого змісту, отриману з доступних джерел, та представляє її у різних формах; усвідомлює розмаїття природи, взаємозв'язки її об'єктів та явищ, пояснює роль природничих наук і техніки в житті людини, відповідально поводить у навколишньому світі; критично оцінює факти, поєднує новий досвід з набутим раніше і творчо його використовує для розв'язування проблем природничого характеру. Обов'язкові результати навчання здобувачів освіти з природничої освітньої галузі визначено у (Державний стандарт початкової освіти, 2019).

Л. Васількова (2020) «вплітає» природничу компетентність в комплекс загальних компетентностей і корелює її до культури, екологічної грамотності і здорового способу життя, зазначаючи про те, що «природнича компетентність учня – це набута у процесі навчання інтегрована здатність особистості, яка складається із знань, досвіду, цінностей і ставлення, що можуть цілісно реалізовуватися на практиці. До ключових компетентностей належать: спілкування державною мовою (і рідною – у разі відмінності), спілкування іноземними мовами, математична, інформаційно-цифрова компетентності, уміння вчитися впродовж життя, ініціативність і підприємливість, соціальна й

громадянська компетентності, обізнаність і самовираження у сфері культури, екологічна грамотність і здорове життя» (Васількова, 2020).

Вище мова йшла про кореляцію природничої компетентності до культуротворчості і культуротворчого буття (Федь, 2021), про важливість екологічної грамотності також побіжно було сказано, а про здоровий спосіб життя не було зазначено. Наголосимо лише на тому, що в межах початкової шкільної освіти вкрай важливо акцентувати увагу учнів на цьому питанні. Як це стосується природничої компетенції? Не зашкодь собі – не зашкодиш природі, бо ти в природі, а природа в тобі! Цей постулат має стати лейтмотивом формування природничої компетенції учня.

Висновки з дослідження і перспективи подальших розвідок у цьому напрямі. Таким чином, психолого-педагогічна література дослідження проблеми формування природничої компетентності має витoki з багатющої спадщини історичних світоглядно-міфологічних і філософських джерел, що сягають сивої давнини та є джерелом виховання та освіти в межах формування природничої компетентності.

Українська психолого-педагогічна школа комплексно та всебічно досліджує проблему формування та розвитку природничої компетентності, застосовує досвід зарубіжних джерел і практик, дефініціює природничу предметну компетентність як здатність учня до самостійного осмислення природи і себе в ній як її невід’ємної частинки, а *Концепція Нової української школи* та чимало навчальних програм обстоюють необхідність формування та розвитку природничої компетентності в початковій школі, розкривають концептуальні основи цього розвитку.

Природнича компетентність є невід’ємною складовою курсу «Я досліджую світ», що формується через інтеграцію знань, умінь і ціннісних орієнтацій. Вона спрямована на розвиток у молодших школярів здатності до дослідження природного середовища та усвідомлення важливості його збереження. Це сприяє вихованню екологічно свідомої, дослідницьки орієнтованої особистості, здатної до відповідального ставлення до природи.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Васількова, Л. (2020). Формування природознавчої компетентності. URL: <https://vseosvita.ua/blogs/formuvannia-prirodnavchoi-kompetentnosti-51037.html>.
2. Грошовенко, О., Присяжнюк, Л. (2017). Формування природознавчої компетентності молодших школярів. *Збірник наукових праць Херсонського державного університету*, 78(1), 74–79.
3. Державний стандарт початкової освіти. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/87-2018-%D0%BF#Text>
4. Кудла, М. (2020). Формування дослідницької компетентності майбутніх учителів у

контексті вимог сучасності. *Збірник наукових праць Уманського державного педагогічного університету*, 4, 84–90.

5. Попович, М. (1998). Нарис історії культури України. *АртЕк*.

6. Редчиць, Н. (2017). Шляхи формування природознавчої компетентності молодших школярів на уроках природознавства. *Матеріали X Всеукраїнської практично-пізнавальної конференції «Наукова думка сучасності і майбутнього» (5–13 квітня 2017 р.)*, 22–28.

7. Типові освітні програми, розроблені під керівництвом Савченко О. (3–4 класи). URL: <https://mon.gov.ua/storage/app/media/zagalna%20serednya/programy-1-4-klas/2020/11/20/Savchenko.pdf>

8. Типова освітня програма, розроблені під керівництвом Шияна Р. (3–4 класи). URL: <https://mon.gov.ua/storage/app/media/zagalna%20serednya/programy-1-4-klas/2020/11/20/Shiyana.pdf>

9. Федь, В. (2021). Культуротворче буття: функції та загальні принципи розвитку. URL: <http://dspace.nbuv.gov.ua/bitstream/handle/123456789/33930/39-Fed.pdf>

10. Clark, G. (2024). Carl Jung and the Evolutionary Sciences: A New Vision for Analytical Psychology, *Routledge*.

11. EURYDICE. Key Competencies. (2002). A developing concept in general compulsory education. *Eurydice*.

NATURE AND NATURAL COMPETENCE IN THE HISTORY OF CULTURE AND PEDAGOGY

Volodymyr Fed

Doctor of Philosophy, Professor, Professor of the Department of Philosophy, History
and Social and Humanitarian Disciplines
SHEI “Donbas State Pedagogical University”
Sloviansk, Donetsk region, Ukraine
ORCID ID 0000-0002-4786-1313
ddpudoc@gmail.com

Iryna Fed

PhD in Pedagogical Sciences, Associate Professor of the
Primary Education Theory and Practice Department
SHEI “Donbas State Pedagogical University”
Sloviansk, Donetsk region, Ukraine
ORCID ID 0000-0002-4058-2047
irina.e.fed@gmail.com

Igor Fed

Doctor of Philosophy, Professor, Professor of the Department of Theory and Methods
of Physical Culture and Health Protection
SHEI “Donbas State Pedagogical University”
Sloviansk, Donetsk region, Ukraine
ORCID ID 0000-0001-5575-7025
ddpudoc@gmail.com

Abstract. The problem of forming natural competence from the perspective of the worldview

foundations of the relationship between humans and nature in the history of culture is considered, with an emphasis on the developments of modern pedagogical studies.

The dynamics are analyzed: from the relationships with nature of primitive humans, the myths of Antiquity, and the earliest conceptions of the world, through the Middle Ages and its interpretation of the World Tree, at the top of which God stands, to modern times and its scientific discoveries, through Baroque, Mannerism, Romanticism, Modernism, and Avant-garde, art heritage with Aristotelian mimesis along with landscape and still life, globalization, the aggravation of ecological problems of the 21st century against the backdrop of the human awareness of the finiteness of natural resources.

The importance of independent comprehension by the learner of nature and themselves within it as an inseparable part of it is emphasized, as well as the personal character of forming natural competence, the necessity to acquire natural knowledge at a methodological level, freely maneuvering it, and applying it in pedagogical practice with the aim of socialization and creative self-realization of the student, to expand and deepen their cognitive experience, and to form ecological thinking and behavior. Emphasis is placed on the crisis of the relationship between humans and nature and the possibility of overcoming it through the formation of natural competence, comprehensive and multifaceted study of the main components of the natural environment, attempts to correct the disruption of natural balance, rejection of a consumer attitude toward natural resources, and a significant rethinking of the value priorities of modern society's development.

It is concluded that further research into the origins of natural competence is necessary from the perspective of the living heritage of historical, cultural, and philosophical sources that reach back into ancient times and serve as a source of education and upbringing. Natural competence is formed through the integration of knowledge, skills, and value orientations, aimed at developing the ability to explore the natural environment and understanding the importance of its preservation. It contributes to the upbringing of an environmentally conscious, research-oriented individual capable of responsible attitudes towards nature.

Key words: nature; natural competence; God; worldview; art; paradigm; globalisation; primary school.

REFERENCES

1. Vasilkova, L. (2020). Formuvannia pryrodnavchoi kompetentnosti [Formation of natural science competence]. <https://vseosvita.ua/blogs/formuvannia-pryrodnavchoi-kompetentnosti-51037.html>. [in Ukrainian].
2. Groshovenko, O., Prysiazhniuk, L. (2017). Formuvannia pryrodnavchoi kompetentnosti molodshykh shkoliariv [Formation of natural science competence of junior schoolchildren]. *Collection of Scientific Papers of Kherson State University*, 78(1), 74–79. [in Ukrainian].
3. State Standard of Primary Education. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/87-2018-%D0%BF#Text>. [in Ukrainian].
4. Kudla, M. (2020). Formuvannia doslidnytskoi kompetentnosti maibutnikh uchyteliv u konteksti vymoh suchasnosti [Formation of research competence of future teachers in the context of the requirements of modernity]. *Collection of Scientific Papers of the Uman State Pedagogical University*, 4, 84–90. [in Ukrainian].
5. Popovych, M. (1998). Narys istorii kultury Ukrainy [Essay on the history of culture of Ukraine]. ArtEk. [in Ukrainian].
6. Redchitz, N. (2017). Shliakhy formuvannia pryrodnavchoi kompetentnosti molodshykh shkoliariv na urokakh pryrodnavstva [Ways to Form Natural Science Competence of Junior Schoolchildren in Natural Science Lessons]. *Proceedings of the X All-Ukrainian Practical and Educational Conference “Scientific Thought of the Present and the Future”* (April 5-13, 2017), 22–28. [in Ukrainian].
7. Typical educational programs developed under the leadership of Savchenko O. (grades

- 3–4. URL: <https://mon.gov.ua/storage/app/media/zagalna%20serednya/programy-1-4-klas/2020/11/20/Savchenko.pdf>. [in Ukrainian].
8. Typical educational program, developed under the leadership of Shiyana R. (grades 3–4). URL: <https://mon.gov.ua/storage/app/media/zagalna%20serednya/programy-1-4-klas/2020/11/20/Shiyana.pdf>. [in Ukrainian].
9. Fed, V. (2021). Kulturotvorche buttia: funktsii ta zahalni pryntsypy rozvytku [Culturally Creative Being: Functions and General Principles of Development]. URL: <http://dspace.nbu.gov.ua/bitstream/handle/123456789/33930/39-Fed.pdf>. [in Ukrainian].
10. Clark, G. (2024). Carl Jung and the Evolutionary Sciences: A New Vision for Analytical Psychology, Routledge.
11. EURYDICE. Key Competencies (2002). A developing concept in general compulsory education. *Eurydice*.

Матеріали надійшли до редакції
02.11.2024 р.